

بحران اشتغال دانش آموختگان دانشگاه ها

با تاکید بر دانش آموختگان علوم انسانی و ضرورت آموزش کارآفرینی

محمد علی سلطانیان : عضو هیئت علمی دانشگاه سمنان

چکیده :

۱ اشتغال دانش آموختگان دانشگاهی به عنوان یکی از مهمترین دغدغه های امروزی جامعه ما محسوب می شود؛ چون رشد اقتصادی و ظرفیت اشتغال زایی در کشور ما متناسب با رشد دانش آموختگان دانشگاه ها نمی باشد. در این بین دانش آموختگان رشته های علوم انسانی دارای شرایطی بسیار بحرانی تر هستند. با توجه به عدم توانایی دولت و همچنین شرکت های خصوصی موجود برای جذب متقاضیان بی شمار دانش آموختگان به نظر میرسد تنها راه کاهش بحران اشتغال توسعه ی فرهنگ کارآفرینی است. در این مقاله ابتدا وضعیت اشتغال دانش آموختگان دانشگاهی به ویژه دانش آموختگان رشته های علوم انسانی مورد بررسی قرار می گیرد ، و سپس ضرورت آموزش درس کارآفرینی برای رشته های علوم انسانی و در نهایت تجارب چند کشور در این زمینه مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد.

کلید واژه ها : آموزش کارآفرینی ، اشتغال ، دانش آموختگان علوم انسانی

مقدمه :

منابع انسانی از مهمترین عوامل موثر در توسعه ی هر جامعه به شمار می رود و در این راستا افراد تحصیل کرده و متخصص نقش مهمتری را برعهده خواهند داشت. به همین علت اشتغال دانش آموختگان یکی از مسائلی است که همواره مورد توجه برنامه ریزان و سیاستگذاران کشورهای مختلف بوده است. این توجه به لحاظ اهمیت بازار کار به عنوان مرکز ثقل اقتصادی و اجتماعی و هم به لحاظ نقش های اجتماعی می باشد که به افراد دانش آموخته برای نیل به اهداف توسعه ی کشور محول می شود(۳).

متأسفانه بیکاری دانش آموختگان در جامعه کنونی ایران به عنوان یک معضل به شمار می آید که هر روز نیز جنبه حادثتری به خود می گیرد. هر ساله تعداد زیادی از افراد وارد نظام آموزش عالی می شوند که به فاصله چند سال فارغ التحصیل شده و به سوی بازار کار روانه می شوند و این در شرایطی است که رشد اقتصادی و ظرفیت اشتغالزایی جامعه متناسب با رشد دانش آموختگان نمی باشد. براساس آمار، نرخ بی کاری کشور ۱۲/۳ درصد است، این نرخ در میان فارغ التحصیلان دانشگاهی ۱۵/۶ درصد و متأسفانه در بین دانش آموختگان علوم انسانی ۸۳ درصد برآورد می شود(۲).

تصور اکثر دانش آموختگان خصوصاً دانش آموختگان علوم انسانی این است که دولت باید برای آنها ایجاد کسب و کار و اشتغال نماید و آن ها تمایل کمتری به اشتغال در سایر بخش های اقتصادی (خصوصی و تعاونی) از خود نشان می دهند؛ در صورتی که دولت نه توان جذب نیروی انسانی جدید دارد و نه اینکه باید به او اجازه داده شود که نیروی انسانی خود را بیش از این افزایش دهد ؛ چون امروزه حقوق و دستمزد کارمندان، حجم وسیعی از درآمد و بودجه کشور به خود اختصاص داده است . به طوری که در حال حاضر حدود دو میلیون و ۳۰۰ هزار نفر بدون احتساب نیروهای مسلح (ارتش، سپاه و نیروی انتظامی) حقوق بگیر دولت هستند و پرداخت حقوق این نیروی عظیم انسانی، فشار زیادی را به دولت تحمیل کرده است . بنابراین می توان گفت دولت دیگر قادر به استخدام نیروی جدید نیست. از طرف دیگر شرکت های موجود نیز ظرفیت های محدودی را برای ایجاد اشتغال دانش آموختگان دارند حتی برخی از آنها به خاطر افزایش هزینه ها ناچار به تعدیل نیروی انسانی خود شده اند. چاره کار چیست؟ چه کسانی باید در کشور ایجاد شغل کنند و مشکل بیکاری را حل کنند؟ پاسخ ما این است کسانی که ما به آنها کارآفرین می گوئیم.

کارآفرینی چیست؟

کارآفرینی مفهومی است که تاکنون از دیدگاه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است و همه بر این باورند که کارآفرینی (Entrepreneurship) موتور محرکه توسعه اقتصادی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه است. سه دلیل مهم کشورها برای توجه به مقوله کارآفرینی، تولید ثروت، توسعه تکنولوژی و اشتغال مولد است، واژه کارآفرینی از کلمه فرانسوی entrepreneur به معنای متعهد شدن (undertake) نشأت گرفته است و براساس واژه نامه دانشگاهی وبستر، کارآفرین کسی است که متعهد می شود مخاطره های یک فعالیت اقتصادی را سازماندهی، اداره و تقبل کند. در سیر تکاملی مفهوم کارآفرینی، عوامل زیادی مانند ریسک پذیری، نوآوری و ... به این مفهوم اضافه شده است. امروزه واژه کارآفرینی مفاهیم زیر را به ذهن متبادر می سازد:

نوآوری؛ مخاطره پذیری؛ ایجاد یا تجدید ساختار یک واحد اقتصادی، اجتماعی؛ رضایت شخصی و استقلال طلبی. بنابراین کارآفرینی را می توان این طور تعریف کرد: کارآفرینی عبارت است از فرآیند نوآوری و بهره گیری از فرصت ها، باتلاش و پشتکار بسیار و همراه با پذیرش ریسک های مالی، روانی و اجتماعی که با انگیزه کسب سود مالی، توفیق طلبی، رضایت شخصی و استقلال صورت پذیرد (۸).

کارآفرینی برای دانشجویان علوم انسانی

عدم توانایی های فردی و مهارت های لازم برای راه اندازی کسب و کار مناسب یکی از چالش های دانش آموختگان علوم انسانی جهت اشتغال است. نگاه سیستمی و کلان، توأم با تفکر استراتژیک به موضوع کارآفرینی در حین تحصیل می تواند افق جدیدی را برای حل معضل بیکاری این دانش آموختگان بگشاید. دانشگاه کارآفرین برای دانش جویان علوم انسانی دانشگاهی است که در آن پارادایم سنتی آموزش که سالها بدون تغییر مانده است به پارادایم جدیدی تغییر یابد. در این پارادایم، هم زمان با تاکید بر تولید علم و گسترش مرزهای دانش بشری نسبت به نیازهای آموزشی، پژوهشی و خدمات مشاوره ای تخصصی محیط حساس بوده و از طریق ایجاد خلاقیت و شیوه های تفکر هوشمندانه ضمن پاسخگویی سریع و دقیق به نیازهای افراد، کمک می کند تا توانایی تعریف، فرموله کردن و برطرف ساختن مشکلات به صورت مستقل یا گروهی، تحقق یافته و زمینه برای توسعه پایدار کشور آماده گردد (۵).

اهداف آموزش کارآفرینی برای دانشجویان علوم انسانی میتوان به صورت زیر برشمرد:

الف) تحریک انگیزه ها :

یکی از اهداف در آموزش و ترویج کارآفرینی تحریک انگیزه ها در افرادی است که دارای خصوصیات کارآفرینانه می باشند. شناخت این افراد از توانایی های خود و آگاهی دادن در این زمینه و برانگیختن آنها از اصلی ترین وظایف آموزش کارآفرینی است. تحریک انگیزه هایی از قبیل: میل به کسب ثروت، توفیق طلبی، استقلال طلبی، تمایل به ساختن چیزی نو، قبول نداشتن شیوه های موجود، و نظایر آن موجب می شود که فرد را در مسیر کارآفرین شدن قرار دهد.

ب) پرورش ویژگی ها :

چنانکه ذکر شد ویژگی هایی که موجب می گردد فرد کارآفرین شود، توارثی نیست بلکه اکتسابی است. بنابراین پرورش این ویژگیها در افراد مختلف لازم است. برخی از افراد در محیط هایی پرورش می یابند که زمینه برای تحریک انگیزه ها و پرورش ویژگی های آنان فراهم است، بنابراین در صورتی که این افراد کسب و کاری را شروع نمایند، مطالعات نشان داده که اغلب با موفقیت همراه خواهد بود. اما بیشتر مردم در چنین محیط هایی قرار ندارند، لذا ایجاد انگیزش و پرورش ویژگی ها از طریق برنامه های آموزشی برای آنان لازم است. این ویژگی ها شامل مواردی همچون آموزش تفکر خلاق، بالابردن ریسک پذیری، بالابردن قدرت تحمل ابهام، دادن اعتماد به نفس، فرصت شناسی، دادن اطلاعات آموزشی نسبت به خصوصیات روانی شخص و... می باشد.

ج) آموزش مهارتها :

این آموزشها به سه بعد تقسیم می گردند:

- قبل از تاسیس شرکت
- زمان تاسیس شرکت
- بعد از تاسیس شرکت (اداره شرکت)

قبل از تاسیس باید فرد کارآفرین چگونگی راه اندازی یک کسب و کار و مراحل آن، چگونگی انجام کارهای گروهی و مهارتهای ارتباطی و نظایر آن را بیاموزد. در زمان تاسیس باید در زمینه‌ی مسائل مالی، شناخت بازار، اصول مدیریت، بیمه، اقتصاد، قانون کار و امور حقوقی، آگاهی و تبحر لازم را کسب نماید. توانایی مدیریت توسعه و رشد شرکت، یافتن شیوه های جدید رقابت و حفظ موقعیت در بازار، یافتن بازارهای جدید نیز از جمله مهارتهای مورد نیاز کارآفرین بعد از تاسیس شرکت هستند (۸). کلیه هدفها و مراحل فوق به منظور ایجاد انگیزش در بین افراد و ایجاد کارآفرینان جدید، آگاهی دادن، هدایت و تشویق کارآفرینان به سوی کسب مهارتهای لازم و ارائه آموزشهای لازم برای کسب مهارتهای مورد نیاز به کارآفرینان صورت می گیرد و گذراندن این دوره ها برای موفقیت کارآفرینانی که قبلاً هیچگونه سابقه و زمینه‌ی محیطی لازم برای آنان فراهم نبوده، ضروری است. در این راستا، بازنگری در رشته های دانشگاهی علوم انسانی و سرفصلهای دروس آموزشی آن در تمامی مقاطع امری اجتناب پذیر به نظر می آید.

محتوای درس کارآفرینی برای رشته های علوم انسانی

محتوای درس کارآفرینی برای رشته های علوم انسانی باید منجر به ویژگی های زیر در دانشجویان شود:

- تقویت ساختارهای دانایی محور در تولید علم و فن؛
- توجه به تولید علم و تولید ثروت از دانش؛
- ایجاد توان شناسایی نیازهای جامعه و تطبیق تخصص و تحصیلات؛
- ایجاد و پرورش فرهنگ کارآفرینی؛
- ایجاد توانایی کار گروهی؛
- بالا بردن توان ارزش آفرینی؛
- آشنایی با منابعی که به دانشجویان در جهت شناسایی فرصتهای جدید و ایجاد توان پردازش ایده های نو کمک خواهد کرد؛
- ایجاد توانایی ارزیابی اقتصادی از طرح تجاری؛
- ایجاد توان شناسایی تحولات در نیازهای جامعه؛
- درک مفهوم کارآفرینی در ارتباط با توسعه‌ی اقتصادی؛
- ایجاد و تقویت برخی بسترها و ظرفیتهای بالقوه برای مسائل علمی حل نشده، نیازهای کشور و ایده های نو؛
- تشویق و گسترش خلاقیت برای خلق کسب و کارها و مفاهیم کسب و کار جدید؛
- افزایش پویایی و بالا بردن قدرت تجزیه و تحلیل دانشجویان در شناسایی بازار، تکنولوژی، فرصتهای مالی و اقتصادی؛
- شناسایی قوت و ضعف کسب و کارهای موجود، تجزیه و تحلیل فرصتها و تهدیدها و ارائه راهکارهای بهبود آنها (۶)

تجارب برخی از دانشگاه های خارج از کشور

برای شناسایی محتوای درس، سرفصلها، روش ارائه و شیوه ارزشیابی درس کارآفرینی در دانشگاه های خارج از کشور، ۵ دانشگاه آمریکایی و اروپایی شامل استانفورد، پنسیلوانیا، بریتیش کلمبیا، آتاباسکا و مرلیند مورد بررسی قرار گرفتند. در این دانشگاه ها ارتقای مهارت های فردی و گروهی، همگام با افزایش دانش نظری در نظر گرفته می شود. شیوه های ارائه درس کار آفرینی در دانشگاه های فوق بیشتر به صورت سمینار در کلاس به وسیله

دانشجویان، کار گروهی، مشارکت در کلاس، تهیه یک طرح تجاری و دعوت از کارآفرینان می باشد. نحوه ارزشیابی به صورت ترکیبی از امتحان میان ترم، امتحان پایان ترم، کار گروهی (ارائه سمینار)، کار فردی (پاسخ به سوالات و امتحانات استاد) و مشارکت در کلاس، مورد توجه قرار می گیرد که تاکید بیشتر بر جنبه عملی و کار تیمی است و در برخی موارد امتحان پایان ترم به صورت «کتاب باز» برگزار می شود(۶).

سرفصل های درس کارآفرینی در برخی از دانشگاه های خارج کشور

ردیف	سرفصل ها	استانفورد	پنسلوانیا	بریتیش کلمبیا	آتاباسکا	مریلند
۱	آشنایی با کارآفرینی	×	×			×
۲	خلاقیت و نوآوری	×	×			×
۳	ایده و فرصت	×	×	×	×	×
۴	کار گروهی و مذاکرات	×	×	×		
۵	مدل های کسب و کار	×	×			
۶	بررسی تجربیات موفقیت و شکست کارآفرینان	×	×			
۷	روانشناسی کارآفرینان و انواع مختلف کارآفرینان		×			
۸	آشنایی با مدیریت بازار	×		×	×	×
۹	آشنایی با مدیریت مالی و حسابداری	×	×	×	×	×
۱۰	اقتصاد				×	
۱۱	قوانین تجاری و حقوقی					×
۱۲	واحد های کوچک				×	
۱۳	تکنولوژی				×	×
۱۴	مدیریت تغیر و ریسک		×			×
۱۵	امکان سنجی	×				×
۱۶	دعوت از کارآفرینان	×	×	×		
۱۷	استراتژی	×	×	×	×	×
۱۸	طرح تجاری	×	×	×		
۱۹	پروژه عملی	×	×	×		×

شیوه های پیشنهادی برای آموزش درس کارآفرینی در علوم انسانی:

- استفاده از مدرسان مجرب و توانا برای ارائه این درس (یکی از مهمترین عوامل موفقیت)؛
- ایجاد تیم های کار گروهی و نیز تجزیه و تحلیل کار سایر گروه ها؛
- مقالات و مطالعات موردی؛

- دعوت مهمانان کارآفرین به کلاس و مشارکت دانشجویان؛
- پروژه عملی و طراحی فرایندهای یک طرح تجاری یا امکان سنجی؛
- استفاده از فیلمهای آموزشی و اسلاید؛
- برگزاری کارگاههای آموزشی(۶).

منابع و مآخذ

- ۱- احمد پورداریانی ، محمود ،(۱۳۷۶) ، کارآفرینی ، استراتژی مناسب برای بهرهوری . ماهنامه تدبیر ، شماره ، ۷۷ ، ۲- جهرمی، سید محمد (۱۳۸۵)، روز نامه اطلاعات ، شماره ۲۳۶۳۴ .
- ۳- ذوالفقاری ، مهدی(۱۳۸۴)، نگاهی به طرح کـــــــــــــــــارورزی فارغ التحصیلان دانشگاهی در برنامه چهارم، دومین همایش اشتغال و نظام آموزش عالی کشور، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۴- صمد آقایی ، جلیل ،(۱۳۷۸) سازمان های کار آفرین ، مرکز انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی ، چاپ اول .
- ۵- کرد نایب ، اسد ا... (۱۳۸۴) ، دانشگاه کارآفرین و نقش آن در حل معضل بیکاری ، دومین همایش اشتغال و نظام آموزش عالی کشور، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۶- ملکی ، بهاره(۱۳۸۶) ، کارآفرینی در دانشگاه ها ، نشریه تدبیر، شماره ۱۸۲.
- 7-Clarac , Burton R.(1998) .Creating Entrepreneurial uniyersities: Organizational pathways of Tranformation pergammon. 8-www.karad.iresh.org
- 9-Rabertson ,M, and A, Collince (2003) . Developing Entrepreneurship in west Yorkshire universities partnership and business Education and training Vol.45.

Archvie of SID